

معنویت و اخلاق در زندگی حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها

آزاده داودی^۱

چکیده

از مهم ترین شیوه های تعلیم و تربیت، روش الگوگیری است. اسلام برای تربیت و تعالی انسان ها، بر این اصل مهم تأکید نمود؛ زیرا شخصیت الگو محور رشد و هدایت های اخلاقی- تربیتی قرار می گیرد و در شکل گیری رفتار تربیت شونده، آثار زیادی بر جای می گذارد.

به همین دلیل قرآن کریم الگوهای صحیحی را تعیین نموده و بر پیروی از ایشان سفارش کرده است.

قرآن کریم، رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) را الگوی شایسته و اسوه ی حسنه ی مؤمنان معرفی کرده است، در این الگوگیری فرقی میان زن و مرد نیست، اما به دلیل خلقت و خوی و مسئولیت های خاص زنانه، لازم است زنان از جنس خود هم، الگویی داشته باشند.

فاطمه زهرا سلام الله علیها، ادامه دهندا راه و سیره ی رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) در همه ی زمینه هاست از جمله، بندگی خدا، اخلاق، تقوا، عبادت، حجاب و عفاف و...، اما آنچه در زندگی کوتاه حضرت، برای اسوه پذیری خاص زنان از ایشان بیشتر مبتلور شده است سیره ی حضرت، در اخلاق و معنویت می باشد.

در مورد زندگانی حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) کتابهای فراوانی نوشته شده است که به عنوان نمونه میتوان از کتاب "فاطمه الزهرا بهجت قلب المصطفی" به نویسندگی احمد رحمانی و حسن افتخارزاده که زوایای پنهان زندگی حضرت را بیان می کند و کتابی دیگر با عنوان: "فاطمه زهرا (سلام الله علیها) از ولادت تا شهادت" به نویسندگی سید محمد کاظم قزوینی و صدها عنوان کتاب دیگر...

همچنین مقالات متعددی در رابطه با مقام حضرت به نگارش رسیده است؛ از جمله "زندگی و سیره حضرت زهرا (سلام الله علیها) به عنوان الگوی سبک زندگی دینی" به قلم بهاء الدین قهرمانی نژاد و مقاله ای دیگر تحت عنوان "بررسی سیره عملی حضرت فاطمه زهرا در دفاع از ولایت" به نویسندگی معصومه طیبی و....

^۱ مدرس حوزه علمیه، adavoodi313@gmail.com

روش تحقیق در این مقاله توصیفی-تحلیلی می باشد.

کلید واژه ها: اخلاق، معنویت، حضرت فاطمه، زن، عفاف

مقدمه

زندگی اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام راهنمای بسیار روشنی است برای کسانی که بخواهند به بهترین حیات دنیوی و اخروی دست یابند. این مساله آنقدر پر اهمیت است که در بسیاری از احادیث، پیروی از ایشان و التزام و تبعیت عملی از سبک زندگی ایشان توصیه شده است

در زیارت مقدسه جامعه کبیره که از امام هادی (علیه السلام) نقل شده است می خوانیم: **اَلْسَّلَامُ عَلٰی مَحَالِّ مَعْرِفَةِ اللّٰهِ** (سلام بر جایگاههای شناسایی خدا)؛ آنچه از این فراز بر می آید این است که بهترین راه و جایگاه برای شناخت خدا و راه رسیدن به خدا بررسی زندگی ائمه و معصومین (علیهم السلام) است.

همینطور در فرازی دیگر از این زیارت آمده است: **مَنْ اَتَيْكُمْ نَجِي وَمَنْ لَمْ يَأْتِكُمْ هَلَك** (هر کس به نزد شما آمد نجات یافت و هر کس نیامد هلاک شد).

و ثمره وصال انسان به آن بزرگواران را **طِيْبًا لِّخَلْقِنَا وَطَهَارَةً لِّاَنْفُسِنَا وَتَرْكِيَةً لَنَا وَكَفَّارَةً لِّذُنُوْبِنَا** (موجب پاکی اخلاق ما و پاک شدن خود ما و تزکیه ما و کفاره گناهان ما) بیان می کند.

از میان معصومین علیهم السلام، آن که زندگی پر برکتش بخصوص برای زنان مسلمان همچون خورشیدی نورافشانی می کند، وجود نازنین حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) است که آشنایی با سبک زندگی آن حضرت بسیار برای ما راهگشا خواهد بود.

در جامعه امروز که نظام سرمایه داری غرب با تهاجم فرهنگی خود سعی دارد الگویی مبتذل و غیرانسانی برای زنان و دختران مسلمان ارائه کند مسلماً پرداخت به ابعاد گوناگون شخصیتی آن حضرت می تواند الگوی عملی مناسبی برای جامعه شیعی باشد.

در این مقاله به بررسی برخی از گوشه های عبرت آموز زندگی حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها در بعد معنوی و اخلاقی می پردازیم.

مفهوم شناسی

برای درک معنا و مفهوم کلمات اصلی هر نوشته ای، بهتر است کلید واژه ها معنا بشوند.

اخلاق

اخلاق در لغت و اصطلاح: «اخلاق» جمع «خُلُق» و «خُلُق» می باشد. خُلُق به معنی قوا و سجایا و صفات درونی است که با چشم دل دیده می شود. در اصطلاح «اخلاق مجموعه صفات روحی و باطنی انسان است» یا «علمی است که از ملکات و صفات خوب و بد و ریشه ها و آثار آن سخن می باشد.»

«اخلاق» جمع «خُلُق» (بر وزن قُفَل) و «خُلُق» (بر وزن افق) می باشد، به گفته «راغب» در کتاب «مفردات»، این دو واژه در اصل به یک ریشه باز می گردد، خُلُق به معنی هیئت و شکل و صورتی است که انسان با چشم می بیند و خُلُق به معنی قوا و سجایا و صفات درونی است که با چشم دل دیده می شود.

«خُلُق همان حالت نفسانی است که انسان را به انجام کارهایی دعوت می کند بی آن که نیاز به تفکر و اندیشه داشته باشد.» (تهذیب الخلاق، ص ۵۱)

همین معنی را مرحوم فیض کاشانی می گوید: «بدان که خوی عبارت است از هیئتی استوار با نفس که افعال به آسانی و بدون نیاز به فکر و اندیشه از آن صادر می گردد.»

فاطمه در لغت و اصطلاح

فَطْمٌ - فِطَامًا فِطْمًا الْوَلَدُ: فصله عن الرضاع.

در لغت وقتی طفل از شیر گرفته می شود، می گویند: فَطْمَ الْوَلَدَ.

«فاطمه وصفی است از مصدر فطم. و فطم در لغت عرب به معنی بریدن، قطع کردن و جدا شدن آمدن است. این صیغه که بر وزن فاعل معنی مفعولی می دهد، به معنی بریده و جدا شده است. فاطمه از چه چیز جدا شده است؟»

در روایات بسیاری به وجه تسمیه‌ی آن حضرت به «فاطمه» اشاره شده است. فاطمه از جهل و پلیدی جدا شده است:

عن الباقر علیه السلام قال: ... ثم قال:

«إِنِّي فطمتك بالعلم، و فطمتك عن الطمّ. ثم قال أبو جعفر عليه السلام: واللّه لقد فطمها اللّه تبارك و تعالی بالعلم و عن الطمّ بالميثاق. (زندگانی فاطمه زهرا سلام الله علیها، ص ۳۴)

امام باقر علیه السلام فرمودند: خداوند فاطمه‌ی زهراء را از جهل و پلیدی جدا نموده است، لذا «فاطمه» نام گرفته است. ایشان سپس ادامه دادند: به خدا قسم، خداوند در عالم پیمان و عهد (یعنی عالم ذر) فاطمه علیها السلام را از جهل و پلیدی جدا کرده است. (بحار النوار، ج ۴۳، ص ۱۳)

معنای لغوی و اصطلاحی معنویت

معنوی و معنویت به هر آنچه شامل یا مربوط به معنی و روح باشد گفته می‌شود و مقابل ظاهری و مادی است. معنویت یعنی وجود معنا و هر آنچه مادی نباشد را معنوی گویند. از دین به معنویت استعاره می‌شود. (لغت نامه دهخدا، ص)

معنوی در مقابل لفظی است و در معنی روحانی در مقابل مادی و باطنی در مقابل ظاهری هم بکار می‌رود. معنویت می‌تواند امر قدسی یا غیبی، ارزش‌های اخلاقی، دین، عرفان و ... هر نوع معنا بخشی به زندگی را دربر گیرد.

زندگی معنوی لزوماً به معنای تعلق به یکی از ادیان نهادینه و تاریخی نیست بلکه به معنای داشتن نگرشی به عالم و آدم است که به انسان آرامش، شادی و امید بدهد. (راهی به رهایی، ص ۳۷۶)

مقام معنوی

مقام معنوی فاطمه زهرا (سلام الله علیها) در قالب الفاظ و مفاهیم نمی‌گنجد و افراد عادی را توان آن نیست که در شأن و عظمت او سخن گویند. رتبت و مقام معنوی او را تنها خدا می‌شناسد و رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و همسرش امیرمؤمنان (علیه السلام).

در یک جمله می‌توان گفت، فاطمه (سلام الله علیها) مظهر انسان کاملی است که در قرآن و روایات چهره‌اش به تصویر کشیده شده است. وجودش مثل اعلای نفس بشری و مظهر صفات و اسمای الهی است.

نمونه‌های سیره معنوی حضرت زهرا (سلام الله علیها)

معنویت یعنی منسوب بودن به معنا؛ یعنی جنبه روحی و درونی انسان. معنویت دینی با هدف‌مندی و غایت‌گرایی همراه است. حقیقت معنویت در دین، همان روح عبودیت است.

به گفته قرآن کریم عبادت هدف خلقت است و نتیجه آن حس مسئولیت و تقواست که معیار ارزش شخصیت محسوب می‌شود. ارزش هر کس به آنچه می‌خورد یا می‌پوشد نیست؛ بلکه ارزش انسان به جنبه‌های معنوی و روحانی اوست که جنبه مادی مقدمه آن است و دنیا در نظر افراد معنویت‌گرا، مقدمه و مزرعه آخرت است.

رنگ الهی گرفتن و خداگونه شدن، هدف غایی حرکت انسان است «صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً» در تفکر معنوی، انسان هیچ استقلالی ندارد، فانی است، وابسته محض است «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ» معنویت در اسلام پشتوانه اخلاق، قانون، سیاست، روابط اجتماعی و همه ارزش هاست.

پاره‌ای از محورهای اصل معنویت در زندگی آن حضرت عبارتند از:

۱- ایمان و عبادت حضرت فاطمه (سلام الله علیها)

پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره حضرت فاطمه (سلام الله علیها) فرمود: ایمان به خدا چنان در اعماق دل و باطن روح حضرت زهرا (سلام الله علیها) نفوذ کرده بود که برای عبادت خدا، خود را از همه چیز فارغ می ساخت (بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۶۴).

امام حسن (علیه السلام) می فرماید: مادرم زهرا (سلام الله علیها) را در شب جمعه دیدم که تا صبح مشغول عبادت و در حال رکوع و سجود بود تا صبح شد. یکی یکی مؤمنان را نام می برد و دعا می کرد اما برای خودش دعا نکرد. عرض کردم مادر جان! چرا برای خودت دعا نمی کنی فرمود: فرزندم: «الجار ثم الدار؛ اول همسایه بعد خود» (کشف الغمه، ج ۲، ص ۹۴).

امام حسن (علیه السلام) می گفت: فاطمه (سلام الله علیها) عابدترین مردم بود. در عبادت حق تعالی آن قدر روی پاهایش ایستاد تا پاهای مبارکش ورم کرد (بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۷۶).

احترام و محبت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به حضرت فاطمه (سلام الله علیها). عایشه می گوید: حضرت فاطمه (سلام الله علیها) در سخن گفتن شبیه ترین مردم به رسول خدا بود. وقتی بر پیامبر وارد می شد آن حضرت (صلی الله علیه و آله) بلند می شد و دست دخترش را می بوسید و بر جای خودش می نشاند.

در روایت آمده است: پیامبر (صلی الله علیه و آله) تا صورت حضرت فاطمه (سلام الله علیها) را نمی بوسید به خواب نمی رفت (کشف الغمه، ج ۲، ص ۹۳).

از عایشه پرسیدند: محبوبترین مردم نزد رسول خدا (صلی الله علیه و آله) که بود؟ گفت فاطمه (سلام الله علیها) پرسیدند: محبوب ترین مردان چه کسی؟ گفت: شوهرش علی (علیه السلام) (همان، ص ۸۸).

پیامبر (صلی الله علیه و آله) وقتی می خواست به سفر برود آخرین وداعش با حضرت فاطمه (سلام الله علیها) بود و در بازگشت اول به ملاقات حضرت فاطمه (سلام الله علیها) می شتافت (ذخائر عقیبی، ص ۳۷).

قال رسول الله (صلى الله عليه وآله)... أَمَا ابْتَيْتِي فَاطِمَةً... مَتَى قَامَتْ فِي محرابها بَيْنَ يَدَيْ رَبِّهَا
جَلَّ جَلَالُهُ زَهَرَ نُورُهَا لِمَلَائِكَةِ السَّمَاءِ كَمَا يَزْهَرُ نُورُ الْكَوَاكِبِ لِأَهْلِ الْأَرْضِ وَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ
لِمَلَائِكَتِهِ: يَا مَلَائِكَتِي! أَنْظِرُوا إِلَيَّ أُمَّتِي فَاطِمَةَ، سَيِّدَةَ إِمَائِي، قَائِمَةً بَيْنَ يَدَيْ يَرْتَعِدُ فرائضها مِنْ خِيفَتِي
وَقَدْ أَقْبَلَتْ بِقَلْبِهَا عَلَيَّ عِبَادَتِي. أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ آمَنْتُ شَيْعَتَهَا مِنَ النَّارِ... (بحار الانوار: ج ٢٨، ص ٣٨،
روایت ١)

آنگاه که فاطمه در محراب عبادت، در پیشگاه پروردگار به نماز می ایستد، نور عبادتش برای
ملائکه آسمان درخشیدن می گیرد؛ به سان نور ستارگان برای اهل زمین و خداوند پر عزت و جلالت،
خطاب به فرشتگانش می فرماید: ملائکه من! بر بنده ام فاطمه، سرور کنیزانم، نظر کنید؛ بر درگاه من
ایستاده، در حالی که بندبند وجودش از خوف من مرتعش و لرزان است و با تمام قلبش به عبادت
من روی نهاده است. شما را گواه می گیرم که شیعیانش را از آتش، نجات و ایمنی بخشیدم....

قال الحسن: ما كان في الدنيا اعبد من فاطمة عليها السلام، كانت تقوم حتى تتورم قدمها. (البحار
النوار ج ٧٦ ح ٤٣)

امام حسن (علیه السلام) فرمود: در دنیا عابدتر از حضرت فاطمه (سلام الله علیها) نبود. به قدری
می ایستاد که پاهایش ورم می کرد.

٢- خانه حضرت فاطمه (سلام الله علیها) جلوه گاه نور هدایت الهی

قرآن کریم، خداوند را نور آسمان ها و زمین می خواند و تصریح می کند که او هر فردی را که
بخواهد، به نور خویش هدایت می کند. در ادامه می فرماید: «این نور هدایت در خانه هایی است که
خداوند اذن فرموده است رفعت یابند؛ خانه هایی که نام خدا در آنها ذکر می شود و مردانی که
تجارت و معامله، آنان را از یاد الهی غافل نمی کند و می ترسند از روزی که در آن، دل ها و چشم
ها زیر و رو می شود، صبح و شام در آنها، تسبیح او می گویند.» (سوره نور آیات ٣٦ و ٣٧) هنگامی
که پیامبر خدا (صلى الله عليه وآله) آیات مذکور را تلاوت کرد، یکی از اطرافیان حضرت پرسید: یا
رسول الله! این خانه ها کدام خانه هایند؟ فرمود: «خانه های انبیا». ابوبکر برخاست و گفت: یا رسول
الله! آیا خانه فاطمه و علی (سلام الله علیهما) از مصادیق این آیه است؟ پاسخ شنید: «آری، از برترین
مصادیق آن است.» (الکشف و البیان، ص ١٠٧)

٣- حضرت فاطمه زهرا رکن حضرت علی (علیهما السلام)

رسول اکرم (صلى الله عليه وآله و سلم) به حضرت علی (علیه السلام) فرمودند: سلام بر تو ای
پدر دو ریحانه! به زودی دو رکن تو از بین می رود و خداوند خود کمبود من را برای تو جبران

می‌کند. بعد از رحلت رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) علی علیه السلام فرمودند: این یکی از دو رکن بود و بعد از آن که حضرت فاطمه (علیها السلام) از دنیا رفت، فرمودند: این رکن دیگر بود. (ذخائر العقبی _ ذهبی _ ص ۵۶)

۴- حقیقت شب قدر

امام صادق (علیه السلام) درباره آیات نخستین سوره قدر (انا انزلناه فی لیل القدر) فرمود: «لیله مقصود حقیقی از آن شب»، فاطمه (سلام الله علیها) است و قدر، خداوند است. بنابراین هر کس فاطمه (سلام الله علیها) را آن سان که حق معرفت اوست، بشناسد، شب قدر را درک کرده است و حقیقت این است که فاطمه (سلام الله علیها) فاطمه نامیده شد، چون خلایق از شناختش ناتوان گشتند. (تفسیر فرات کوفی، ص ۵۸۱)

۵- کوثر رسول الله (صلی الله علیه و آله)

حضرت خدیجه برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرزند پسری به دنیا آورده بود که عبدالله نام گرفت، اما پس از مدتی از دنیا رفت. روزی از روزها، یکی از سران مشرکان به نام عاص بن وائل، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را هنگام خروج از مسجد الحرام ملاقات کرد و با وی به گفتگو پرداخت. گروهی از سران قریش که این گفتگو را دیده بودند به محض ورود عاص بن وائل به مسجد از او پرسیدند: با چه کسی گفتگو می کردی؟ گفت: با آن «ابتر»! خداوند در حمایت از پیامبر (ص) خویش، سوره کوثر را نازل کرد و فرمود: «ای پیامبر (صلی الله علیه و آله)!! ما به تو کوثر (خیر و برکت فراوان) عطا کردیم. پس برای پروردگارت نماز بخوان و قربانی کن و بدان که دشمن تو قطعاً بریده نسل و دم بریده خواهد بود.» (سوره کوثر، آیات ۳-۱)

مفسران کلام الهی، «کوثر» را خیر و برکت بسیار معنا کرده و گفته اند: «مقصود از آن، فراوانی نسل و ذریه پیامبر (ص) است و این معنا از طریق فرزندان فاطمه (سلام الله علیها) محقق شده است؛ به گونه ای که عدد ذریه او از شمارش خارج است و این روند تا روز قیامت تداوم دارد.» (مجمع البیان ج ۱۰، ص ۴۵۸). بسیاری از بزرگان علمای شیعه، وجود مبارک حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) را روشن ترین مصداق کوثر قلمداد کرده اند؛ زیرا شأن نزول آیه، بیانگر این است که بت پرستان مکه، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را متهم به مقطوع النسل بودن می کردند و قرآن ضمن نفی گفتار آنان، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می فرماید: «ما به تو کوثر عطا کردیم.» از این تعبیر چنین برداشت می شود که این خیر کثیر (کوثر)، همان فاطمه زهرا (سلام الله علیها) است. (برگزیده تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۵۹۹)

۶- انسان بزرگ الهی

امام باقر(علیه السلام) درباره آیه «همانا آن از مسائل مهم است و هشدار و اندازی است برای همه انسان ها» (سوره مدثر، آیات ۳۵ و ۳۶)؛ فرمود: «یعنی فاطمه» (تفسیر نور الثقلین، ص ۴۵۸)

واژه «کُبْر» جمع «کبری» و تأنیث اکبر است. بنابراین، آیه مذکور چنین معنا می شود: «فاطمه زهرا(سلام الله علیها) یکی از بزرگان است» (تفسیر نورالثقلین، ص ۴۵۸).

در بیانی کوتاه می توان گفت: این تفسیر، عظمت معنوی آن بانوی بزرگوار اسلام را بازگو می کند که در اثر آراسته شدن وی به سجایا و کمالات الهی برایش حاصل گشته است.

۷- صالح درگاه الهی

قرآن کسانی را که فرمان بردار خدا و رسول وی اند، به هم نشینی با آنانی وعده می دهد که از نعمت های بی پایان و ابدی الهی بهره مندند. (سوره نساء، آیه ۶۹)

انس بن مالک می گوید: یک روز صبح، پس از آنکه نماز صبح را با پیامبر(صلی الله علیه و آله) به جای آوردیم، به آن حضرت عرض کردم: یا رسول الله (صلی الله علیه و آله) ! آیا این سخن خدای را برایمان تفسیر می کنی که می فرماید: «و کسی که خدا و پیامبر(صلی الله علیه و آله) را اطاعت کند، (در روز رستاخیز) هم نشین کسانی خواهد بود که خدا، نعمت خود را بر آنان تمام کرده، از پیامبران و صدیقان و شهدا و صالحان، و آنها رفیقان خوبی اند.» (سوره نساء، آیه ۶۹)؛ فرمود: مقصود از «پیامبران» منم. منظور از «صدیقان» برادرم علی (علیه السلام) است. مقصود از «شهدا» عمویم حمزه است و مقصود از «صالحان» نیز دخترم فاطمه(علیها السلام) و دو فرزندش (حسن و حسین(علیهم السلام) اند. (بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۳۶۱)

حضرت فاطمه(سلام الله علیها) بهترین الگوی اخلاقی

خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله) خویش می فرماید: «خانواده ات را به نماز فرمان بده و بر آن پایدار باش.» (سوره طه، آیه ۱۳۲)، مفسران در این زمینه می نویسند: از زمانی که این آیه نازل شد، پیامبر(صلی الله علیه و آله) خدا پیوسته، هنگام نماز، بر در خانه علی و فاطمه(علیهما السلام) حاضر می شد و می فرمود: «خداوند، شما را رحمت کند؛ هنگام نماز است. به درستی جز این نیست که خداوند می خواهد پلیدی و ناپاکی را از شما اهل بیت دور کند.» (شواهد التنزیل، ج ۱، ص ۳۸۱، ح ۵۲۶)

پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) با عبارات «خداوند می خواهد پلیدی را از شما اهل بیت دور کند»، به همگان فهماند که آیه تطهیر، در شأن اهل بیت است و علت دعوت به نماز، بی تفاوتی علی

و فاطمه (علیهما السلام) به عبادت نیست، بلکه از باب الگودهی به مسلمانان است و آن دو بزرگوار، میرا از هر قصور و تقصیری در اجرای دستوره‌های الهی اند. خانم فاطمه زهرا (سلام الله علیها) در همه زمینه‌ها از جمله اخلاق در زندگی الگو همه انسان‌ها می‌باشند.

در اینجا به چند نمونه اشاره میشود؛

۱- اسوه ایثار و اخلاص

امام حسن و امام حسین (علیهما السلام) در خردسالی بیمار شدند. رسول الله (صلی الله علیه و آله) همراه جمعی از یاران خویش به عیادت آنها آمدند. سپس به امام علی (علیه السلام) فرمودند: ای ابوالحسن! خوب است برای شفای دو فرزند خویش، نذری کنی. از این رو، حضرت علی (صلی الله علیه و آله)، حضرت فاطمه (علیها السلام) و فضه خادمه، هر سه نذر کردند که در صورت شفای این دو کودک، سه روز «روزه» بگیرند... در پایان داستان ایثار و فداکاری اهل بیت (علیهم السلام) آمده است که فرشته وحی الهی نازل شد و فرمود: ای محمد (صلی الله علیه و آله)! خداوند با چنین خاندانی به تو تهنیت می‌گوید. سپس، سوره «هل اتی» را بر او خواند. (الکشاف، ج ۴، ص ۶۷۰)

خداوند در این سوره، سه صفت آشکار و برجسته این خانواده را - که حضرت فاطمه (علیها السلام) نیز یکی از آنان است - متذکر می‌شود که عبارت است از: ۱- وفای به نذر: «به نذر خود وفا می‌کنند و از روزی که شر و عذابش گسترده است، بی‌مناک اند» (سوره انسان، آیه ۷)؛ ۲- ایثار: «و غذای خود را با اینکه به آن علاقه و نیاز دارند، به مسکین و یتیم و اسیر می‌دهند»؛ (سوره انسان آیه ۸)؛ ۳- اخلاص: «ما، شما را فقط به خاطر خدا اطعام می‌کنیم و هیچ پاداش و سپاسی از شما نمی‌خواهیم». (سوره انسان، آیه ۹)

۲- نحوه رفتار با والدین و احترام به پدر

حضرت فاطمه (سلام الله علیها) هشت سال در مکه پا به پای پدر در اعتلا و پیشرفت اسلام کوشید و در آزار کفار و مشرکان و منافقان یار و مددکار پدر بود. در دوره شعب ابی طالب، سه سال در کنار پدر تحمل کرد و زمانی که مشرکان پیامبر (صلی الله علیه و آله) را آزار و اذیت و زخمی و یا جسارتی می‌کردند، پیامبر (ص) را دل‌داری می‌داد و زخم‌هایش را مداوا می‌کرد؛ این گونه بود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) ایشان را «ام ایها» (مادر پدرش) نامید.

حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) در همه حال به یاد پدر گرمی خویش بود. در روایت است که: سه روز بود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) غذایی نخورده بودند به طوری که بر حضرت سخت می‌گذشت. در نزد همسرانش خوراکی یافت نمی‌شد. نزد فاطمه آمد و گفت: دخترم نزد تو چیزی

برای خوردن هست که بسیار گرسنه ام؟ عرض کرد: نه بخدا سوگند! وقتی پیامبر(صلی الله علیه و آله) بیرون رفت، دخترش از اینکه نتوانسته پدر را سیر کند محزون شد. ناگهان دختر همسایه در زد و دو قرص نان و یک تکه گوشت خدمت حضرت فاطمه (سلام الله علیها) آورد. او خوشحال شد و گفت خود را بر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) مقدم نمی داریم. درحالیکه همه گرسنه بودند آن را زیر سبد نهاده و سرپوش بر آن گذاشت. حسن و حسین علیهما السلام را خدمت پیامبر(صلی الله علیه و آله) فرستاد، تا جدشان را برای غذا دعوت کنند. پیامبر(صلی الله علیه و آله) تشریف آوردند و غذای بسیار معطری زیر سبد یافت. سوال کرد این غذا از کجاست؟ حضرت فاطمه (سلام الله علیها) جواب داد: از جانب خدایی که به هر کس بخواهد بدون حساب روزی می دهد. پیامبر (صلی الله علیه و آله) و همه اعضای خانواده امام علی(علیه السلام) و همسران پیامبر(صلی الله علیه و آله) از آن غذا خوردند و برای همسایه ها هم فرستادند.

حضرت زهرا(سلام الله علیها) همیشه رفتاری سرشار و آمیخته از ادب و تواضع و فروتنی نسبت به پدر داشت. گرچه رابطه ایشان بسیار عاطفی و سراسر محبت و صمیمیت بود، اما این مانع احترام و تواضع ویژه ایشان نسبت به پیامبر(صلی الله علیه و آله) نمی شد. نقل است از حضرت فاطمه (سلام الله علیها) که فرمود: وقتی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) آیه نازل شد که پیامبر(صلی الله علیه و آله) را با نامش خطاب نکنید؛ هیبت پیامبر (صلی الله علیه و آله) مرا گرفت، بطوری که نتوانستم به او "یا ابا" بگویم و یا رسول الله به او می گفتم. حضرت از من روی گرداند. چند بار به همین ترتیب صدا کردم و او جواب نداد. سپس فرمود: دخترم این آیه درباره تو و خاندان تو نازل نشده است. تو از منی و من از تو هستم. این آیه درباره اهل جفا و تکبر و کسانی که فخر می ورزند نازل شده است. تو "یا ابا" بگو. چون برای قلب من محبوب تر و برای پروردگار رضایت بخش تر است.

۳- همسراری

شیوه رفتار با همسر برای یک زن آن قدر مهم است که حضرت علی (علیه السلام) می فرماید: جهاد زن، خوب شوهرداری کردن است.

الف - حضرت فاطمه (سلام الله علیها) با آن همه فضیلت، همسری نیکو و مطیع برای امیر مؤمنان علی(علیه السلام) بود. روایت است هنگامی که امام علی (علیه السلام) به حضرت فاطمه (سلام الله علیها) می نگرست، غم و اندوهش برطرف می شد.

ب- رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در اولین شب ازدواج حضرت علی (علیه السلام) و حضرت زهرا (سلام الله علیها) کارهای آنان را به این شکل تقسیم نمود: خمیر کردن آرد و پختن نان و تمیز

کردن و جارو زدن خانه به عهده حضرت فاطمه (سلام الله علیها) باشد و کارهای بیرون منزل از قبیل جمع آوری هیزم و مواد غذایی را امام علی (علیه السلام) انجام دهد.

پس از آن بود که حضرت زهرا (سلام الله علیها) فرمود: جز خدا کسی نمی داند که از این تقسیم کار تا چه اندازه خوشحال شدم، زیرا رسول خدا (صلی الله علیه و آله) مرا از انجام کارهایی که مربوط به مردان است، باز داشت.

ج- حضرت فاطمه (سلام الله علیها) هیچ گاه حتی اموری را که احتمال می داد امام علی (علیه السلام) قادر به تدارک آنها نباشد، از او طلب نمی نمود؛ تا آنجا که از امام علی (علیه السلام) در رابطه با حضرت فاطمه (سلام الله علیها) نقل شده است: بخدا سوگند که او را به خشم نیاوردم و تا هنگامی که زنده بود، او را وادار به کاری که خوشش نیاید نکردم؛ او نیز مرا به خشم نیاورد و نافرمانی هم نکرد.

د- از ویژگی های مهم حضرت فاطمه (سلام الله علیها) این بود که آن بزرگوار بهترین یار و یاور شوهرش حضرت علی (علیه السلام) در اجرای فرامین الهی بود. پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حضرت علی (علیه السلام) سوال کرد: همسرت را چگونه یافتی؟ و حضرت علی (علیه السلام) پاسخ گفت: نِعْمَ الْعَوْنُ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ (بهترین یار و یاور برای اطاعت و بندگی خدا).

ن- آن بانوی بزرگوار، نام همسر خود را با احترام یاد می کرد. گاهی وی را با کنیه «ابالحسن» می خواند و گاهی با یاد قرابت نسبی (یا ابن عم) وی را ندا می داد. در حدیث شریف کساء آمده است که حضرت فاطمه (سلام الله علیها) می فرماید: ابوالحسن علی بن ابیطالب (علیه السلام) وارد شد و فرمود سلام بر تو ای دختر رسول خدا گفتم: و بر تو باد سلام ای ابا الحسن و ای امیر مؤمنان (علیه السلام). این گونه نقل نام و خطاب احترام آمیز یکی از نکات اصلی رابطه زوجین نسبت به یکدیگر است.

و- از دیگر نکات متابعت ایشان از شوهر بود. نقل است هنگامی که مصدوم کردن حضرت زهرا (سلام الله علیها) از امیرمؤمنان درخواست ملاقات و عیادت ایشان را کردند، حضرت علی (علیه السلام) تقاضای آن دو را به حضرت فاطمه (سلام الله علیها) ارائه کردند و ایشان در جواب فرمودند: البیت بیتک و الحره امتک (خانه متعلق به شماست و من هم به منزله کنیز و خدمتگزار در خانه شما هستم).

ه- رسیدگی به وضع ظاهری به خاطر همسر از اصول زندگی یک زن و مرد مسلمان است. آمده است پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شب عروسی حضرت زهرا (سلام الله علیها) دستور داد عطرهایی خوشبو تهیه کنند و حضرت زهرا (سلام الله علیها) نیز در داخل خانه دائماً معطر بودند.

شب عروسی

هنگامی که وارد خانه امیرالمؤمنین (علیه السلام) شد، در شب زفاف به آن حضرت عرض کرد: «فشبهت دخولی فی فراشی بمنزلی کدخولی إلی لحدی و قبری فانشدک الله إن قمت إلی الصلاة فنعبد الله تعالی هذه اللیلة؛ امروز از خانه پدر به خانه همتای گرانقدرم آمدم و فردا نیز از این جا به منزلگاه دیگری و به جوار رحمت حق خواهم رفت. از این رو، علی جان! به خدای سوگندت می‌دهم که بیا تا در آغازین لحظات زندگی مشترک به نماز بایستیم و هر دو با هم این شب جاودانه را به پرستش خدا سپری کنیم».

ی- ندیدن کمبودها در سایه حضور خدا

هنگامی که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) از دخترش درباره کمبودهای زندگی و نیازهایش می‌پرسد، پاسخی تکان‌دهنده می‌شنود: «شَغَلَنِي عَنْ مَسْئَلَتِهِ لَذَّةُ خِدْمَتِهِ، لَا حَاجَةَ لِي غَيْرُ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِهِ الْكَرِيمِ؛ لذتی که از بودن در محضر خدا نصیب من می‌گردد مرا از خواهش بازداشته است، حاجتی ندارم جز اینکه پیوسته ناظر جمال زیبای خدای کریم باشم».

اینها برای ما درس است که در شب عروسی گناه نکنیم، خدا را فراموش نکنیم، ناشکر نباشیم. خدا برای ما در رأس امور باشد، اصل باشد، همه چیز در طول خدا باشد.

۴- ساده زیستی و پرهیز از تجمل

ساده زیستی و پرهیز از تجمل از نکات بارز زندگی حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) است. مهریه کم، جهیزیه مختصر، اکتفا به غذای اندک و معاش کم، استفاده از حداقل امکانات برای زندگی و... از خصوصیات آشکار سیده زنان عالم است.

نتیجه گیری

وجود مقدس حضرت زهرا (سلام الله علیها) یکی از درخشان‌ترین چهره‌های والای انسانی و نمونه کامل خلقت پروردگار در قالب زن می‌باشد. شاهکار آفرینش دربرگیرنده سعادت و رستگاری دنیوی و اخروی انسان‌ها را شامل می‌شود. حضرت زهرا سلام (الله علیها) الگوی ماندگار عالم

هستی در همه اعصار و نسل ها در آموزه های عبادی، اخلاقی، رفتاری، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... می باشد. الگوپذیری از این بانو می تواند رشد و تعالی انسان را در برداشته باشد.

فهرست منابع

*قرآن

- ۱- ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۰، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۶ ق
- ۲- اربلی، علی بن عیسی، کشف و الغمه فی معرفه الاثمه، ج ۲، مترجم علی بن حسین زواره‌ای، تهران، نور محبت، چاپ اول، ۱۳۹۳.
- ۳- بابایی، احمد علی، برگزیده تفسیر نمونه، ج ۵، تهران، دارالکتب اسلامی، چاپ ششم، ۱۳۷۹
- ۴- ثعلبی، الکشف و الیابان، ج ۱ و ۸، محقق ابو محمد ابن عاشور، دار احیاء التراث العربی، چاپ اول، ۱۴۲۲
- ۵- حسکانی، حافظ، شواهد التنزیل، ج ۱، محقق: محمد باقر محمودی، قم، مجمع احیاء فرهنگ، چاپ سوم، ۱۳۸۵.
- ۶- خویزی، عبد علی، تفسیر نورالثقلین، محقق: سید هاشم رسولی محلاتی، موسسه اسماعیلیان، چاپ چهارم، ۱۴۱۲ قمری.
- ۷- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷
- ۸- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، مترجم: سید غلامرضا خسروی حسینی، تهران، انتشارات مرتضوی، چاپ چهارم، ۱۳۸۸
- ۹- الزبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، ج ۲۵، بیروت، دارمکتبه الحیاء، بی تا
- ۱۰- زمخشری، محمود بن عمر، الکشاف عن حقایق التنزیل، ج ۱۴، مترجم: مسعود انصاری، تهران، ققنوس، چاپ دوم، ۱۳۹۱
- ۱۱- طبری، احمد بن عبدالله، ذخائر العقبی، تهران، موسسه فرهنگی هنری عرش پژوه، اول، ۱۳۸۶

۱۲-فاضل، جواد، زندگانی فاطمه زهرا سلام الله علیها، تهران، انتشارات افراسیاب، چاپ اول، ۱۳۷۹.

۱۳- کوفی، ابوالقاسم، تفسیر فرات کوفی تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۴۱۶

۱۴- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار جلدهای ۱۰ و ۲۸ و ۴۳ و ۷۶، بیروت، موسسه وفا

۱۵- ملکیان، مصطفی، راهی به رهایی، تهران، نگاه معاصر، سوم، ۱۳۸۸

۱۶- مسکویه، احمد بن محمد، تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق، مترجم: صلاح الدین سلجوقی، تهران، انتشارات عرفان، چاپ اول، ۱۳۹۴